

Полковников В. Г.,

аспірант

Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФІЛОСОФСЬКІ ТА ЮРИДИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СЛІДЧОГО

Анотація. У статті виявлені та узагальнені філософські та юридичні засади правового статусу слідчого. Слідчий, це поперед всього службова особа судової гілки влади, який здійснює свою професійну діяльність виключно на професійній основі у відповідності до принципу розподілу влад, щодо забезпечення справедливості ефективності, законності досудового слідства у визначенні строки. Завдання та функції, юридичні права та обов'язки слідчого стосується переважно такої стадії кримінального провадження як досудове слідство. Слідчі є головною службовою особою судової на цій стадії кримінальна процесу. Правовий статус слідчого має складну юридичну природу, основою якої є його кримінально-процесуальний та адміністративно-правовий складові. Основою правового статусу слідчого є відповідність юриста який має повну вищу юридичну освіту певним професійним та громадянським високоморальним критеріям. Які перевіряються визначеними на те законом службовими особами та суб'єктами громадянського суспільства, у відповідності до законодавче прописаної процедури. Слідчий, як службова особа судової гілки влади є процесуально незалежним, крім випадків прямо передбачених кримінально-процесуальним законодавством, коли за його діяльністю здійснюється прокурорський нагляд. Крім того він є підконтрольний у відповідності до норм адміністративного, службового права та кримінального процесу керівнику органу досудового розслідування. за зловживання службовими обов'язками, або помилки які призвели до грубих порушень прав і свобод осіб, слідчий може бути притягнутий до юридичної відповідальності, вид якої залежить від типу правопорушення, яка має застосовуватимся виважено. Слідчий для того щоб досягнути позитивних результатів у досудовому розслідування має бути належно забезпечений як службова особа, працівник судової гілки влади та особа у побуті. В першу чергу це стосується його безпеки та членів його сім'ї, створення належних умов для здійснення професійної слідчої діяльності. Утвердження юридичної атмосфери виконання працівниками правоохоронних органів учасниками досудового слідства законних доручень слідчого. Забезпечення слідчим належної оплати праці, санітарно-гігієнічних житлових умов та поваги у суспільстві.

Ключові слова: *забезпечення, засада, орган досудового розслідування, процесуальне незалежність, слідчий, службова особа, філософія права, функції та завдання, юридичні права та обов'язки.*

Polkovnikov V. H. Philosophical and legal foundations of the legal status of the investigator

Abstract. The article identifies and summarizes the philosophical and legal foundations of the investigator's legal status. An investigator is, first of all, an official of the judicial branch of government, who carries out his professional activity exclusively on a professional basis in accordance with the principle of separation of powers, in order to ensure the fairness, efficiency, and legality of the pre-trial investigation in determining the time limit. Tasks and functions, legal rights and duties of the investigator refer mainly to such a stage of criminal proceedings as the pre-trial investigation. Investigators are the main judicial officer at this stage of the criminal process. The legal status of the investigator has a complex legal nature, the basis of which is its criminal-procedural and administrative-legal components. The basis of the legal status of an investigator is the compliance of a lawyer with a full higher legal education to certain professional and civil high moral criteria. Which are checked by legally designated officials and civil society subjects, in accordance with the legally prescribed procedure. The investigator, as an official of the judicial branch of government, is procedurally independent, except for cases directly provided by criminal procedural legislation, when his activities are supervised by the prosecutor. In addition, he is under the control of the head of the pre-trial investigation body in accordance with the norms of administrative, service law and criminal procedure. for abuse of official duties, or mistakes that led to gross violations of the rights and freedoms of individuals, the investigator may be held legally liable, the type of which depends on the type of offense, which must be applied in a balanced manner. In order to achieve positive results in the pre-trial investigation, the investigator must be properly equipped as an official, an employee of the judicial branch of government and a person in everyday life. First of all, it concerns his safety and the members of his family, the creation of appropriate conditions for the implementation of professional investigative activities. Confirmation of the legal atmosphere for the

execution by the employees of law enforcement agencies of the participants of the pre-trial investigation of the legal tasks of the investigator. Providing investigators with proper remuneration, sanitary and hygienic living conditions and respect in society.

Key words: *investigator, philosophy of law, principles, official, legal rights and obligations, functions and tasks, body of pre-trial investigation, procedural independence, software.*

Актуальність дослідження. Права, свободи та законні інтереси людини і громадянина державі можуть бути забезпечені виключно у випадку належного правового порядку. Найбільш небезпечним викликом якому становлять злочини. Правознавство, держави та суспільство в цілому однозначно прийшли до висновку що найкращою профілактикою нових злочинів є ефективно та справедливо притягнення осіб які їх скоїли до кримінальну відповідальність.

Для того щоб виконати це завдання за тисячоліття державна правової дійсності людство виробило певний юридичний механізм. Головною ознакою якого є наявність державі незалежної судової гілки влади. Вона у відповідності до принципу верховенства права справедлива та ефективно вирішує юридичні спори. Найбільш вагомий як із яких є забезпечення неупередженого арбітражу між прокурорами, як представниками державного обвинувачення та адвокатами, як захисниками, які умовах змагальності є учасниками кримінально процесу щодо притягнення особи, яка підозрюється у скоєнні злочину до кримінальної відповідальність.

Проте для того щоб судовий кримінальний процес відбувся має бути проведена досудове слідство. Головною службовою особою досудового розслідування є слідчий. Засади правового статусу якого потребують подальшого філософського та юридичного розвитку в умовах сьогодення.

Огляд останніх досліджень і публікацій. До наукової проблеми правового статусу слідчого звертали свою увагу вчені правники звертались вчені правники В. Бачинін, І. Басиста, Ю. Белоусов, Д. Бялковський, В. Галаган, В. Галунько, В. Журавський, О. Литвинчук, І. Єрьоменко, О. Зайцев, І. Зінковський, О. Кіпер, О. Кінаш, М. Копетюк, М. Панов, С. Пшенічко, М. Новікова, С. Охріменко, М. Смирнов, Б. Теплицький, М. Цуцкірідзе, А. Чичиркін, С. Шаренко та ін. Проте, безпосередньо зазначені вчені до

проблеми засад правового статусу слідчого в Україні в не звертались.

Формулювання цілей статті. *Мета статті* полягає в тому щоб на основі філософії права, теорії кримінального процесу, теорії права, теорії адміністративного права виявити та узагальнити філософські та юридичні засади правового статусу слідчого.

Виклад основних положень. Філософсько-правові засади правового статусу слідчого мають складну наукову природу. В яких тісно переплетені положення філософії права, теорії права, теорій адміністративного права, теорії кримінального процесу та службового права. Використовуючи загальнонауковий дедуктивний метод, філософський метод діалектики, загальнологічні методи аналізу та синтезу здійснено виявлення та узагальнення основ місця та ролі, прав і обов'язків слідчого в системі права та судовий гілці влади.

Принцип розподілу державної влади є важливим поняттям у політології та праві. Це означає спосіб, у який влада держави розподіляється між різними гілками влади. Поділ влад – це політико-правова доктрина і конституційний принцип, що лежить в основі організації влади демократичної правової держави. Ідея поділу влади, висунута ще античними мислителями (Арістотель), була розвинута в епоху буржуазних революцій (зокрема, французьким правителем Монтеск'є). Проблема здійснення прав і свобод і принцип поділу влади тісно взаємопов'язані. У визначеному розумінні можна говорити про їхню органічну єдність. Увердження інституту прав і свобод, їхні гарантованість – це своєрідний зовнішній механізм обмеження влади. Але настільки ж необхідний і аналогічний внутрішній механізм. У сучасної правовій науці принцип поділу влади прийнято відносити до основ конституційного ладу. Принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову означає, що кожна з влади діє самостійно і не втручається в повноваження іншої.

При його послідовному проведенні в життя виключається всяка можливість присвоєння тією або іншою владою повноважень іншої. Принцип поділу влади стає життєздатним, якщо він ще й обставляється системою «притримань і противаг» влади [1, с. 208]. Конституція України закріпила здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову (ст. 6) [2]. Цей принцип гарантує, що жодна гілка не має надто великої влади і що кожна гілка працює разом, щоб забезпечити безперебійне функціонування держави. Загально прийнято виділяти три основні гілки державної влади: виконавчу, законодавчу та судову. Кожна гілка має свої обов'язки та повноваження, коли йдеться про прийняття рішень від імені держави. Такий баланс сил забезпечує стримування та противаги, які допомагають підтримувати здорову демократію в державі.

Філософія права є найважливішою частиною телорії розподілу влад. Вона заснована на ідеї, що всі люди повинні мати рівний доступ до однакових прав і переваг, незалежно від їх соціального чи економічного статусу. У розумінні Гегеля право це одне з найважливіших соціальних форм, яка проходить у своєму розвитку декілька фаз. Перша з них це абстрактне право. На цьому рівні свобода людини виявляється як її право володіти власністю. Саме власність робить її особистістю, суб'єктом правовідносин, здатну поважати особистість у будь-які інші людині. Наступний другий рівень Гегель називає реальним. Тут вже йдеться про те що, особистість повинна мати розвинену правосвідомість уміти оцінювати свої і чужі вчинки з погляду добра і зла, законності та справедливості мати відповідні уявлення про мотиваційний бік злочинів. Третя фаза називається моральністю передбачає розвиток індивіда творчих здібностей та життя, будівництво і правотворчість, до створення різних форм цивілізованого співжиття, включаючи сім'ю громадськість суспільство і державність [3].

Отже, філософія права доводить, що ніхто не повинен бути позбавлений основних прав людини, таких як свобода слова, релігії чи зібрань. Розуміючи цю філософію та її наслідки, ми можемо створити більш спра-

ведливе суспільство, де кожен має доступ до справедливих можливостей і ресурсів незалежно від свого походження.

Судова влада є незалежною самостійною гілкою державної влади, що створена для вирішення на основі закону соціальних конфліктів між державою і громадянами, самими громадянами, юридичними особами; контролю за конституційністю законів; захисту прав громадян у їхніх взаємовідносинах з органами виконавчої влади і посадовими особами; контролю за дотриманням прав громадян при розслідуванні кримінальних правопорушень і проведенні оперативно-розшукової діяльності; встановлення найбільш значимих юридичних фактів [4]. До його складу входять суди, судді та інші професіонали в галузі права, які працюють над забезпеченням дотримання законів і справедливості. Судова влада не тільки діє як контроль виконавчої та законодавчої гілок влади, але й є важливою частиною суспільства, забезпечуючи форум для вирішення суперечок. Судова влада має кілька відмінних характеристик, які роблять її унікальною серед інших гілок влади. Ці характеристики включають його незалежність від виконавчої та законодавчої гілок влади, його неупередженість у прийнятті рішень, його здатність тлумачити закони, його роль у захисті громадянських свобод і його повноваження притягувати осіб до відповідальності за їхні дії.

Суд є важливою частиною системи суспільства і держави, оскільки виступає арбітром між ними. Він відповідає за підтримку справедливості та забезпечення дотримання законів. Суд – це місце, куди особи можуть звернутися за вирішенням суперечок і пошуком справедливості, незалежно від їх соціального чи економічного статусу. Суд діє як міст між суспільством і державою, забезпечуючи громадянам платформу для висловлення своїх проблем і скарг. Він також забезпечує справедливе виконання законів, захищаючи громадян від зловживання владою тими, хто має владу. Суд відіграє важливу роль у підтримці миру та порядку в суспільстві, забезпечуючи перевагу справедливості над усім іншим. В Україні суди здійснюють правосуддя з метою забез-

печення захисту прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави. Винесення судом законного, обґрунтованого і справедливого рішення неможливе без проведення ним всебічного, повного, об'єктивного дослідження усіх обставин справи. При цьому судові рішення повинні базуватись на принципах верховенства права, неупередженості, незалежності, змагальності сторін та рівності усіх учасників судового процесу [5].

Засади кримінального судочинства мають важливе значення для забезпечення того, щоб особи, обвинувачені у злочині, отримували належну правову процедуру та справедливе поводження. Засади кримінально-процесуального права – це закріплені в правових нормах вихідні положення, що відбивають панівні в державі політичні та правові ідеї і визначають сутність організації і діяльності компетентних державних органів щодо досудового розслідування і судового розгляду кримінальних справ. Ознаки засад кримінально-процесуального права: 1) вони втілені у формі правових норм. Не можна вважати принципами ті наукові та політичні ідеї, що не дістали відображення у нормах права; 2) норми-принципи є не вивідними, а навпаки – із них виводяться всі інші норми кримінально-процесуального права (які перебувають «під нормами-принципами»); 3) вони є найзагальнішими, фундаментальними правовими положеннями; 4) на їх основі побудована і діє вся кримінально-процесуальна система (ця ознака принципів характеризує процес із середини); 5) вони характеризують кримінальний процес у цілому – ззовні; 6) норми-принципи діють на всіх або на більшості стадій кримінального процесу і обов'язково в його центральній стадії – судовому розгляді кримінальної справи; 7) порушення одного принципу, як правило, призводить до порушення інших принципів і тим самим до порушення законності при провадженні у кримінальній справі; 8) недотримання хоча б одного принципу спричиняє скасування прийнятих у справі рішень та інші негативні наслідки [6]. Ці принципи включають презумпцію невинуватості, право на справедливий суд і змагальність. Презумпція

невинуватості означає, що особа є невинуватою, доки її вину не буде доведено в суді. Право на справедливий судовий розгляд гарантує, що всі сторони, які беруть участь у справі, мають доступ до всіх відповідних доказів і можуть представити свої аргументи без страху чи упередженості. Нарешті, змагальна система надає кожній стороні рівні можливості представити свою справу перед неупередженим суддею або присяжними. Разом ці принципи складають основу для забезпечення правосуддя у кримінальних справах.

Система кримінального судочинства побудована на засадах конкуренції між сторонами кримінального провадження. Прокурор і адвокат є важливими учасниками процесу і повинні прагнути перевершити один одного, щоб забезпечити справедливість. Цю конкуренцію між двома сторонами можна розглядати як необхідну частину системи кримінального правосуддя, оскільки вона допомагає переконатися, що обидві сторони роблять усе можливе для захисту прав та інтересів своїх клієнтів. Це також сприяє тому, щоб кожна сторона була чесною та відповідальною за свої дії, що зрештою може призвести до кращих результатів для всіх учасників [7].

Досудове розслідування передбачає збирання доказів, опитування свідків, взяття показань у підозрюваних та проведення інших слідчих дій. Досудове розслідування це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [8]. Досудове розслідування також забезпечується процесуальним наглядом, який забезпечує належне дотримання всіх законних процедур під час судового розгляду. Це забезпечує справедливість і неупередженість у судовій системі, гарантуючи, що всі залучені сторони отримують справедливий суд. Процесуальний нагляд за досудовим слідством здій-

снює прокуратура. Досудове розслідування є невід'ємною частиною кримінального провадження. Воно передбачає ретельне вивчення фактів і доказів, які стосуються кримінального провадження. Мова піде про ознаки, за якими можна визначити досудове розслідування, наприклад, допит свідків, збір доказів, дослідження документів.

Вирішальну роль у процесі досудового розслідування відіграє слідчий. Згідно з українським законодавством слідчий це службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу Державного бюро розслідувань, органу Бюро економічної безпеки України, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої Кримінальнопроцесуальним кодексом України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень [9]. Очікується, що компетентний слідчий проведе незалежне, неупереджене та об'єктивне розслідування фактів справи. В рамках своїх обов'язків вони повинні збирати та фіксувати докази, опитувати свідків і підозрюваних і формувати обвинувальний акт на основі зібраних доказів. Слідчому також надається процесуальна незалежність, щоб забезпечити проведення розслідування без будь-якого зовнішнього тиску чи впливу. Це дозволяє їм приймати рішення виключно на основі власних суджень і досвіду, що допомагає забезпечити справедливість у всіх випадках.

Подвійна правова природа слідчого – поняття, яке в сучасній слідчій діяльності набуває все більшого значення. Йдеться про те, що слідчий може мати як адміністративно-правовий та процесуальний характер. Адміністративно-правовий статус слідчого пов'язаний із порядком та способом його призначення як посадової особи слідчого органу. На думку В. Галунько, основу адміністративноправового статусу слідчого становлять засади та адміністративні процедури легалізації слідчих, як представників судової гілки влади, завдання, функції, повноваження (обов'язки і права), засади та провадження дисциплінарної та адміністративної

відповідальності [10]. Кримінально-процесуальний статус безпосередньо визначає його права та обов'язки в ході досудового розслідування. На думку, О. Литвинчук, процесуальний статус слідчого – це система закріплених у кримінально-процесуальному законі функцій, прав і обов'язків, процесуальних гарантій діяльності та відповідальності слідчого за порушення норм цього закону, що відображає його фактичне положення у взаємовідносинах з іншими учасниками кримінального процесу в ході провадження досудового слідства [11]. Подвійна правова природа слідчого має багато наслідків для того, як проводяться розслідування та як збираються докази. Це також впливає на те, як слідчі взаємодіють з службовими особами правоохоронних органів та іншими фахівцями в цій галузі. Тим самим, важливо розуміти цю концепцію, щоб переконатися, що розслідування проводяться справедливо, законом та ефективно.

Отримання правового статусу слідчого – це процес, який вимагає від відповідати певним критерієм та пройти визначені законодавством процедури. Основним органом призначення слідчих є орган досудового розслідування. Наказ про призначення на посаду слідчого видається, керівником органу досудового слідства. Для призначення на посаду слідчий повинен мати вищу юридичну освіту, відповідати певним вимогам щодо професійного досвіду та моральних якостей, скласти іспит та отримати сертифікат відповідних органів. Після отримання правового статусу слідчі мають право здійснювати кримінальне провадження відповідно до закону [12].

Невід'ємним елементом правового статусу слідчого є його юридична відповідальність. Слідчий може підлягати юридичній відповідальності за зловживання, недбалість або помилку. Залежно від обставин справи слідчий може бути притягнутий як до дисциплінарної, так і до адміністративної та кримінальної відповідальності. Крім того, теоретично може бути встановлено цивільну відповідальність за збитки, завдані недбалим розслідуванням чи за зловживання владними повноваженнями. Вид юридичної відпо-

відальності слідчого залежить від типу правопорушення. Обсяг цієї відповідальності слід ретельно аналізувати. Важливо розуміти, що: з одного боку недотримання відповідних норм може призвести до серйозних наслідків для всіх залучених сторін; з іншого боку буде не виваженим притягувати слідчого до юридичної відповідальності за не навмисні дії, які не призвели до серйозних порушень прав і свобод осіб. В останньому випадку слід обмежуватися заходами переконання та навчання [13].

На наш погляд, бути слідчим – це складна робота, яка вимагає відданості справі. Слідчому важливо мати всі необхідні ресурси для успішного здійснення слідчої діяльності і в повсякденному житті. Це є забезпечення слідчого гідною заробітною платою, власним житлом, обов'язковість виконання доручень слідчого, захист від неправомірного впливу та забезпечення його та його близьких від фізичної і психологічної небезпеки. Наявність цих ресурсів гарантує, що слідчі зможуть ефективно виконувати свою роботу, не турбуючись про свою фізичну чи фінансову безпеку. Це також додасть їм впевненості, необхідної для виконання своїх обов'язків, не боячись покарання чи негативних наслідків. Маючи ці ресурси, слідчі можуть зосередитись на тому, що вони вміють найкраще, – знайти правду та забезпечити справедливе і законне досудове розслідування.

Висновки: Отже, усе вище викладене дає можливість формулювати наступні узагальнення щодо засади правового статусу слідчого:

- слідчий, це поперед всього службова особа судової гілки влади, який здійснює свою професійну діяльність виключно на професійній основі у відповідності до принципу розподілу влад, щодо забезпечення справедливості ефективності, законності досудового слідства у визначенні строки;

- завдання та функції, юридичні права та обов'язки слідчого стосується переважно

такої стадії кримінального провадження як досудове слідство;

- слідчі є головною службовою особою судової гілки влади на стадії досудового розслідування;

- правовий статус слідчого має складну юридичну природу, основою якої є його кримінально-процесуальний та адміністративно-правовий складові;

- основою правового статусу слідчого є відповідність юриста який має повну вищу юридичну освіту певним професійним та громадянським високоморальним критеріям. Які перевіряються визначеними на те законом службовими особами та суб'єктами громадянського суспільства, у відповідності до законодавче прописаної процедури;

- слідчий, як службова особа судової гілки влади є процесуально незалежним, крім випадків прямо передбачених кримінально-процесуальним законодавством, коли за його діяльністю здійснюється прокурорський нагляд. Крім того він є підконтрольний у відповідності до норм адміністративного, службового права та кримінального процесу керівнику органу досудового розслідування;

- за зловживання службовими обов'язками, або помилки які призвели до грубих порушень прав і свобод осіб, слідчий може бути притягнутий до юридичної відповідальності, вид якої залежить від типу правопорушення, яка має застосовуватимся виважено;

- слідчий для того щоб досягнути позитивних результатів у досудовому розслідуванні має бути належно забезпечений як службова особа, працівник судової гілки влади та особа у побуті. В першу чергу це стосується його безпеки та членів його сім'ї, створення належних умов для здійснення професійної слідчої діяльності. Утвердження юридичної атмосфери виконання працівниками правоохоронних органів учасниками досудового слідства законних доручень слідчого. Забезпечення слідчим належної оплати праці, санітарно-гігієнічних житлових умов та поваги у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Теорія держави і права: навчальний посібник / [автори-упорядники : Пихтін М.П., Галуцько В.В., Новіков М.М., Новікова М.М., Онищук О.О.]; за заг. ред. В.В. Галуцька. Херсон : ХЮІ ХНУВС, 2010. 250 с.
2. Конституція України. *Верховна Рада України*. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Бачинін В., Журавський В. Панов М. *Філософія права*: словник. Київ: Концерт видавничий дім «Ін Юре», 2003. 408 с.
4. Судова влада в Україні. Національна академія внутрішніх справ. 2022. URL: https://arm.naiiau.kiev.ua/books/spou_2019/info/lec2.html
5. Судова влада. Конституційний суд України. 2022. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/55-sudova-vlada>
6. Засади кримінального провадження: Лекція. Одеський державний університет внутрішніх справ. 2018. URL: https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/Lektsiya_-_2-1.pdf
7. *Адвокат* і прокурор: принцип змагальності у практиці судів. Юридична газета. 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/advokat-vs-prokuror-princip-zmagalnosti-u-praktici-sudiv.html>
8. Загальні положення досудового розслідування. Національна академія внутрішніх справ. 2022. URL: https://arm.naiiau.kiev.ua/books/public_html/lections/lection9_1.html
9. Кримінально процесуальний кодекс України. *Верховна Рада України*. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
10. Галуцько В. Адміністративно правове забезпечення слідчої діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. Київ, 2017. 36 с. URL: https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Specializovani_vcheni_radi/Galunko/Galunko_aref.pdf
11. Литвинчук О. Процесуальний статус слідчого в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. Київ, 2007. 20 с
12. Про систему досудового слідства України та статус слідчих. Проект закону України від 02.12.2014 № 1187. Ліга Закон. 2015. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH0WZ00A?an=3>
13. Про статус слідчих. Проект закону України від 25.01.2008 № 1437. Ліга Закон. 2009. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF13X00A?an=3>